

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ШВЕЦЬ Д. В.

**ПСИХОЛОГІЧНІ
ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ФОРМУВАННЯ
ОСОБИСТОСТІ
ПОЛІЦЕЙСЬКОГО
В УКРАЇНІ**

монографія

ХАРКІВ 2018

УДК 159.9:351.74(477)

Ш 35

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ
МВС України (протокол № 4 від 24.04.2018)*

Рецензенти:

О. М. Бандурка, доктор юридичних наук, професор, академік АПРн України, Харківський національний університет внутрішніх справ

В. І. Барко – доктор психологічних наук, професор, Державний науково-дослідний інститут МВС України

О. М. Цильмак – доктор юридичних наук, професор, Одеський державний університет внутрішніх справ

Швець Д.В.

Ш 35 Психологічні та правові засади формування особистості поліцейського в Україні: монографія. Харків: Майдан, 2018. 518 с.

ISBN 978-966-372-717-2.

На основі комплексного дослідження правових та психологічних передумов формування професійних компетенцій майбутніх правоохоронців у монографії висвітлені питання психологічних і правових детермінант становлення особистості поліцейського у процесі професійної підготовки та професійної діяльності. Розкрито особливості та проблеми становлення особистості поліцейського в умовах кардинальних трансформаційних процесів правоохоронної галузі в Україні.

Для науковців, керівників підрозділів поліції, практичних психологів поліції, викладачів, ад'юнктів, аспірантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, а також для всіх, хто цікавиться питаннями розвитку особистості в процесі професійної підготовки.

УДК 159.9:351.74(477)

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ОСОБИСТІТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ТРАНС- ФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ПРАВООХОРОННОЇ ГАЛУЗІ	10
1.1. Проблема формування і розвитку особистості у сучасних правових та психологічних студіях	10
1.2. Методологія дослідження проблематики формування особистості поліцейського.....	44
1.3. Особистість правоохоронця в умовах трансформаційних соціальних процесів.....	63
1.4. Правовий та психологічний аспекти реформування поліцейських органів зарубіжних країн	69
1.5. Правові та психологічні аспекти реформування поліції в Україні.....	83
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	89
2.1. Поняття, зміст та функції професійної підготовки поліцейських в Україні.....	89
2.2. Нормативно-правове забезпечення професійної підготовки поліцейських в Україні	97
2.3. Особливості професійної підготовки поліцейських: порівняльний аналіз.....	111
2.4. Особливості професійної діяльності та кваліфікаційні вимоги до поліцейських в Україні	119
2.5. Забезпечення гарантій професійної діяльності поліцейських.....	139
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	151
3.1. Система суб'єктів професійної підготовки поліцейських.....	151
3.2. Первинна професійна підготовка як необхідна правова вимога до підготовки поліцейських.....	171
3.3. Формування особистості поліцейського в умовах вищої професійної освіти МВС України	195
3.4. Підвищення кваліфікації та перепідготовка (додаткова професійна освіта) як чинники формування особистості поліцейського.....	223
3.5. Навчання у процесі практичної діяльності (службова підготовка поліцейського) як уособлення еволюційного характеру формування особистості поліцейського в Україні.....	230

РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ	251
4.1. Психолого-правові аспекти професіогенезу особистості працівника поліції	251
4.2. Технології самовдосконалення особистості працівника поліції у процесі професіогенезу	282
4.3. Можливості використання психологічних методів і засобів з метою формування особистості поліцейського	304
4.3.1. Мотиваційні складові формування особистості поліцейського в службовій діяльності	305
4.3.2. Розвиток професійно важливих якостей поліцейського	316
4.3.3. Роль навичок психічної саморегуляції у формуванні особистості поліцейського	323
4.4. Юридична складова професійної підготовки поліцейських як необхідна умова їхнього професіогенезу	332
4.5. Рекомендації щодо вдосконалення психолого-правових засад і практики організації професійної підготовки поліцейських	344
РОЗДІЛ V. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	356
5.1. Професійна ідентичність як умова самореалізації у професійній діяльності поліцейського	356
5.2. Специфіка прогностичної компетентності поліцейських	372
5.3. Готовність працівників поліції до інноваційної діяльності	390
5.4. Особливості копінг-поведінки майбутніх поліцейських у контексті прогностичної компетентності	400
5.5. Соціальний інтелект поліцейських у контексті їх комунікативної компетентності	411
5.6. Формування професійної спостережливості працівників патрульної поліції через навчання профайлінгу	423
5.7. Надійність працівника поліції як детермінанта його професійності	429
ВИСНОВКИ	438
ДОДАТКИ	449
ЛІТЕРАТУРА	468

Національна поліція України являє собою новий державний правоохоронний орган. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р., метою її діяльності є реалізація державної політики у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства; захист об'єктів права власності; протидія злочинності; охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки¹ [1]. Національна поліція України побудована за зразком поліції передових західноєвропейських країн; працівники української поліції виконують службові завдання у тісній взаємодії з населенням, діють на основі неухильного дотримання законності, прав людини і громадянина. Службова діяльність поліцейських традиційно відноситься до складних видів професійної діяльності, вона супроводжується значними психофізіологічними і фізичними навантаженнями на працівників, багатьма чинниками ризику для їх життя і здоров'я, характеризується стресогенністю, необхідністю протидіяти кримінальному оточенню, застосовувати заходи фізичного впливу, зброю, спеціальні засоби тощо.

Сучасні тенденції формування і розвитку особистості поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності відзначаються певними особливостями: постійними змінами та ускладненням змісту відомчої освіти, підвищенням рівня освітніх стандартів; ускладненням проблем національно-патріотичного виховання; розв'язанням складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок суміжних наук – права, психології, економіки, педагогіки, оперативно-розшукової діяльності та ін.; широким впровадженням інформаційних технологій у навчально-виховний процес; врахуванням фізично-прикладної підготовки як необхідної

¹ Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Офіційний вісник України. 2015. № 63. Ст. 2075;

компоненти такої освіти тощо. Тому організація навчального-виховного процесу у закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання має бути такою, щоб випускники могли не лише адаптуватися у швидко змінному професійно-орієнтованому середовищі, але й були здатними до перетворення цього середовища, а отже володіли не лише загальними та спеціальними знаннями, уміли застосовувати їх у процесі професійної діяльності, але й розвивалися як соціально орієнтована особистість, професіонал вищого ґатунку та правоохоронець не лише за освітою, а й за покликом серця.

Сутність підготовки поліцейського як юриста-фахівця полягає у формуванні у нього системи знань і якостей особистості, необхідних для виконання різних функцій професійної спрямованості. Адже формування особистості поліцейського, його подальший професійний і особистісний розвиток (у тому числі й саморозвиток) тісно пов'язані із потребою постійного особистісного вдосконалення. У цьому контексті актуальною також вбачається й проблема створення належних умов для професійного саморозвитку майбутніх правоохоронців.

Представлена монографія має *на меті* обґрунтувати правові та психологічні аспекти формування особистості поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності; визначити засади процесу моделювання сучасних психологічних систем, які спрямовані на професійний саморозвиток поліцейського як правоохоронця; встановити детермінанти успішності та професійної деформації працівника поліції у процесах професійної підготовки та діяльності, розглянути проблему формування стійкості до психологічної напруженості в екстремальних умовах та повсякденній ієрархічності відносин у колективі, а також з'ясувати відповідні їм механізми соціальної адаптації та організаційно-правові засоби їх регуляції.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

– здійснити науковий аналіз сучасних концептуальних підходів до розв'язання проблеми формування особистості

поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності;

– уточнити зміст базових понять дослідження: «формування особистості поліцейського», «розвиток», «саморозвиток», «професійний саморозвиток», «модель професійного розвитку» та інші;

– проаналізувати специфіку моделей системи професійної підготовки поліцейських відповідно до вимог єдиного освітнього простору;

– розробити психолого-правові засади формування особистості поліцейського у процесі первинної професійної підготовки, в умовах вищої професійної освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки;

– дослідити особливості професійного зростання, вдосконалення, набуття професійної компетентності поліцейських в умовах неперервності освіти та професійної діяльності;

– визначити можливості використання психологічних методів і засобів з метою формування особистості поліцейського;

– запропонувати технології самовдосконалення особистості працівника поліції у процесі професіогенезу; визначити специфіку прогностичної компетентності поліцейських.

– дослідити психолого-правові аспекти формування готовності правоохоронців до інноваційної діяльності; надійності працівників поліції; особливості формування стратегій копінг-поведінки;

– визначити специфіку соціального інтелекту поліцейських у контексті їх комунікативної компетентності.

Монографія містить п'ять розділів, поділених на змістовні блоки.

У **першому розділі** монографії планується дослідити особливості впливу трансформаційних процесів правоохоронної галузі на особистість поліцейського. Для цього потрібно висвітлити основні аспекти наявних правових та психологічних наукових досліджень даної проблематики, а також визначитися із методологічною базою дослідження.

Необхідно встановити загальні (правові та психологічні) аспекти трансформації правоохоронної сфери як в Україні

так і за кордоном, а також вказати на специфіку впливу трансформаційних процесів правоохоронної галузі на особистість поліцейського.

У **другому розділі** монографії досліджуватимуться психолого-правові засади організації професійної підготовки та професійної діяльності поліцейських. На підставі наявної нормативно-правової бази визначатимуться поняття, зміст та функції професійної підготовки поліцейських в Україні, проводитиметься порівняльний аналіз процесу професійної підготовки поліцейських в Україні та за кордоном, з'ясуватимуться особливості та гарантії професійної діяльності поліцейських та кваліфікаційні вимоги до них.

Третій розділ монографії відобразатиме результати дослідження організаційно-правових та психологічних засад професійної підготовки поліцейських. Визначатиметься система суб'єктів професійної підготовки поліцейських та її види. Розкриватимуться особливості формування особистості поліцейського в умовах вищої професійної освіти та практичної діяльності. Разом із тим, особлива увага приділятиметься наявним недолікам службової підготовки.

У **четвертому розділі** монографії планується відобразити основні проблеми формування й розвитку особистості працівника поліції у процесі професіогенезу. Особливу увагу планується приділити дослідженню прогностичної компетентності поліцейських, зокрема у контексті їх готовності до інноваційної діяльності та формуванню стратегій копінг – поведінки в екстремальних і особливих умовах. Також у даному розділі буде надано розгорнуту характеристику основних професійних якостей поліцейського, досліджуватиметься професійна ідентичність як умова самореалізації поліцейського у професійній діяльності тощо.

П'ятий розділ монографії буде присвячено психологічним чинникам формування особистості поліцейського в професійній діяльності. Досліджуватимуться можливості використання психологічних методів і засобів з метою формування особистості поліцейського, визначатимуться основні наукові підходи щодо використання технологій самовдосконалення особистості працівника поліції у процесі професіо-

генеzu; розкриватимуться мотиваційні складові формування особистості поліцейського в службовій діяльності.

На підставі проведеного дослідження планується розробка рекомендацій щодо вдосконалення теоретико-правових засад і практики організації професійної підготовки поліцейських.

Проблеми становлення й розвитку особистості поліцейського, які розглядатимуться в монографії, значною мірою окреслюють і напрями подальших наукових досліджень у цій сфері. Адже перетворення у правоохоронній та, зокрема, у поліцейській сфері України тривають, що вирішальною мірою впливає на актуальність та інтенсивність дослідницьких пошуків у царині права та психології.